

Bol Shakespeare katolík? III.

Mons. Michal Nowodworski

27. mája 2019 ✝ Spoločnosť

Zdroj: wikimedia.org

Veľký básnik vždy s hlbokou úctou, v katolíckom duchu hovorí o vyznaní svätých, askéze, pôstoch či modlitbe. Najviac zaráža úcta, s ktorou sa Shakespeare vyjadruje v prospech cirkevného chápania manželstva, nerozlúčiteľnosti manželského zväzku.

Shakespearovský bádateľ hovorí o všetkých zmienených bodoch s obrovskou znalosťou témy; samostatnú kapitolu venuje scénam smrti v Shakespearových dielach. Týchto scén je toľko, až by sa mohlo zdať, že anglický básnik chcel svojich súčasníkov a tých, ktorí prídu po ňom naučiť „umeniu dobrej smrti“. Zásady, ktoré pri tejto príležitosti vyslovuje, sú hlboké, kresťanské, katolícke. Jeho hrdinovia nepoznajú väčšie nešťastie než náhlu smrť, na ktorú sa nie je možné pripraviť. Shakespeare považuje spoveď a pokánie za podmienku dobrej smrti. Duch Hamletovho otca si s najväčšou bolesťou sťažuje:

„Keď som zaspal
v záhrade ako každé popoludnie,
v tej nestráženej hodine tvoj strýko
sa prikradol ku mne s jedovatou esenciou
a do uší mi nalial leprózny
výťažok, čo tak zhubne pôsobí,
že v ľudskej krvi tečie ako ortuť,
hneď rozbehne sa do všetkých žíl a ciev
a ako ocot nakvapkaný do mlieka
potom s okamžitým, hrozným účinkom
premení zdravo kolujúcu krv

v zahustenú kašu. To sa stalo mne
a telo sa mi hned', akoby som mal lepru,
pokrylo chrastavou a hnusnou kôrou
zo samých boľáčiek a vredov. Bratovou rukou v spánku som prišiel
o život, o trón, o svoju kráľovnú,
moje hriechy ani nestačili odkvitnúť
a žiadna spoveď, žiadne rozhrešenie
či pomazanie, žiadne účty-nič,
len hlava oťažená bremenom mojich vín.
Ó, hrôza prehrozná, ó, hrôza, hrôza!“ (1,5)

Othello, navzdory šialenej náruživosti, ktorá mu vkladá do ruky vražednú dýku, vraví manželke toto:

„Spomínaš si na nejakú vinu
nezmierenú dosiaľ s hnevom nebies
a s ich milosťou, pros za ňu teraz!
Urob to, a buď stručná! Odstúpim.
Ja tvojho ducha nepripraveného
zabíjať už nechcem za nič, nie tvoju dušu“ (5,2).

Spôsob, ktorým v Shakespearových hrách umierajú nekajúci sa zločinci a na druhej strane spravodliví, svedčí o básnikovej viere v odvekú spravodlivosť. Stačí spomenúť smrť kráľa a kráľovnej v *Hamletovi*. Sú, ak to tak môžeme povedať, už za života odsúdení a umierajú bez Boha. Smrť kráľovnej Kataríny je krásna, svätá. Pozornosť si tiež zaslúži to, že Shakespeare prisudzuje výsadu kľudnej, svätej smrti jedine kresťanom; Antonius a Kleopatra odchádzajú zo života so svetskými túžbami.

Zdroj: wikimedia.org

Ak sledujeme pozorne Shakespearovo zobrazenie smrti, tak sa nejde ubrániť údivu nad tým, ako mohol napríklad Gervinus prehlásiť, že „Shakespeare necháva umierať zlých i dobrých vo vášňach, bez myšlienky na náboženstvo“, alebo Elze, že „nie sme schopní zistiť básnikov osobný pohľad na otázku viery

v nesmrteľnosť duše“ a že „Shakespeare považoval smrť za neodvratný osud bez nádeje na posmrtný život“. Človek musí úplne prekrútiť význam niektorých pojmov aby z veľkého básnika učinil racionalistu, „ktorý vyznáva čisto svetskú morálku a nikde neholduje náboženskému snívaniu“. Pokiaľ Shakespeare niečím bol, tak bol predovšetkým kresťanom. Všetok jeho pohľad na život sa stáva nepochopiteľným, ak v ňom budeme hľadať novodobý racionalizmus, panteizmus alebo materializmus.

Náboženské zmýšľanie v historických hrách

V poslednej časti svojho diela sa Raich zaoberá hrami, ktoré môžu vnieť najviac svetla v otázke náboženského presvedčenia geniálneho básnika, pričom sa najprv venuje *Kráľovi Jánovi*, v ktorom podľa Gervinusa mal Shakespeare „ukázať sám seba v jasných farbách ako protestanta“.

Takéto chápanie je však podľa Raicha úplne scestné. v *Kráľovi Jánovi* vystupuje Shakespeare skôr ako obhajca katolicizmu, keďže prepracoval protestantskú predlohu tak, že zmiernil alebo vyškrtol útoky na pápeža, duchovenstvo a rehoľné rády, čím úplne zmenil pôvodný zámer protestantského básnika.

V Shakespearovom novom spracovaní sa síce stále nachádzajú prudké výpady proti pápežovi a duchovenstvu, ale protirímsky kráľ Ján, ktorý ich vyslovuje, rozhodne nestelesňuje básnikove názory. Shakespearom odsudzovaný kráľ biedne hynie, zatiaľ čo kardinál Pandulf zjednáva mier medzi oboma kresťanskými štátmi a uzmieruje Anglicko s Cirkvou. A taká hra je nazývaná pomníkom protestantských citov!

Pre poznanie Shakespearovho náboženského zmýšľania je ďalej dôležitá hra Henrich V., v ktorej básnik uvádza na scénu svojho obľúbeného hrdinu „zrkadlo kresťanských kráľov a pravého milovníka Cirkvi svätej“. Nachádzame tu čisto katolícku poslušnosť voči autorite Cirkvi. Pravoverný kráľ rieši otázky týkajúce sa kresťanskej mravnosti a práva vojny. V obavách myslí na spásu duše padlých vojakov, v pokornej modlitbe prosí Boha o víťazstvo; Bohu venuje víťazné trofeje. Kráľ, o ktorom Shakespeare s takou úctou hovorí, bol odhodlaným odporcom Wycliffových stúpcov a odsúdil k smrti ich vodcu. V Shakespearovej hre nie je cítiť len závan katolicizmu, je v nej všetko katolícke.

Nemalý význam má rovnako hra *Všetko je pravdivé*, teda, ako bola neskôr nazvaná, *Henrich VIII.*

V danej hre sa stýkame s ťažko vysvetliteľným rozporom medzi prvými štyrmi jednami, ktoré predstavujú apológiu katolíckej Cirkvi v Anglicku, a piatym jednaním, kde postava Anny Boleynovej ospevuje zavedenie protestantizmu. Zatiaľ čo prvá časť stavia do protikladu ušľachtilú a zbožnú Katarínu Aragónsku, ako neporovnateľný, svätý ideál voči surovému a bezbožnému kráľovi Henrichovi VIII., pričom odsudzuje všetky jeho kroky k uznaniu cudzoložstvu, tak druhá časť, teda piate jednanie, tohto kráľa, jeho metresu a ich dieťa „panenskú“ Alžbetu oslavuje. V prvých štyroch jednaniach vystupuje Shakespeare ako neúprosný sudca „reformácie“, v piatom sa z neho stáva pochlebovačný ospevovateľ protestantizmu.

Tento zarážajúci rozpor je možné vysvetliť tým, ak pripustíme, že Shakespeare nebol autorom piateho jednania a spomenuté jednanie bolo neskôr niekým dopísané. Tejto hypotézy, s ktorou už skôr prišlo mnoho literárnych historikov, a to i protestantských, sa drží taktiež autor Shakespearovho postoja ku katolíckemu náboženstvu. Pretože samotný pôvodný názov hry *Všetko je pravdivé* vôbec nezodpovedá piatemu jednaniu, ktoré je skrz na skrz nasiaknuté lžou a pretvárkou a stojí v ostrom protiklade k predchádzajúcemu dej. Ba čo viac, prológ a epilóg sa môžu vzťahovať jedine k prvým štyrom jednaniam. Epilóg napríklad jasne

naznačuje, že hlavnou hrdinkou hry je kráľovná Katarína. Raich najviac so všetkou vedeckou presnosťou dokazuje, že sa sloh piateho jednaní líši od slohu predošlých štyroch jednaní a nie je hoden Shakespearovho pera. Preto hypotéza, že autorom tohto jednaní bol niekto iný, je veľmi pravdepodobná. Pokiaľ ju odmietneme, tak nám nezostane nič iného než pripustiť, že básnik v snahe uviesť svoju hru a vyhnúť sa prípadnému prenasledovaniu pripojil piate jednanie ako horkú satiru. I to je možné, ale veľmi vážne dôvody svedčia ďaleko viac o tom, že piate jednanie je neskorším, cudzím dodatkom.

Záver

Svoje krásne a vyčerpávajúce dielo končí Raich týmito slovami:

„Kto sa úprimne zamyslí nad všetkými skutočnosťami ktoré tu uvádzam, ten uzná, že katolíci sú oprávnení vidieť v kráľovi anglických básnikov svojho náboženského súverca a že ho práve zaraďuje do plejády nesmrteľných básnikov a Shakespearových súčasníkov(Camões, Cervantes, de Vega, Calderon), ktorých zrodilo Portugalsko a Španielsko. Istota úsudku geniálneho básnika; jeho myslenie a výroky vyplývajúce z viery v nemennú neomylnú pravdu, nie však z osobných, a tým neistých domnienok; jeho nedostihnuteľný humor, posledný odlesk, starého veselého Anglicka; jeho všestranný duch, ktorým dokáže pochopiť a vystihnúť človeka a všetky spoločenské vrstvy; jeho vzlet bleskurýchle prenikajúci všetky sféry bytia a skrývajúci v sebe takú plnosť života, že k vyjadreniu bohatstva myšlienok ktoré sa rodia v básnikovej hlave, rozvíja vedľa hlavného deja dva či tri deje sprievodné – to všetko pripomína vnímavému katolíkovi jeho vlastnú Cirkev, ktorá sa nazýva katolíckou, teda všeobecnou a ktorá strážiac všetku múdrosť vykúpenia sveta, zahrňuje celý ľudský život, celé ľudstvo a celé dejiny; to všetko kladie katolíkovi pred oči svätú vznešenosť a pôvab jeho Cirkvi stelesnenej nádhernými gotickými katedrálami a tak rozvetvený, z jedinej myšlienky pochádzajúci majestátny dóm katolíckej dogmatiky a mravnosti; nevyčerpateľnou rozmanitosťou bohoslužby Cirkvi, jej sviatky, nespočítateľné množstvo jej svätých mučeníkov. Keď sa katolík vnára do Shakespearovho diela, nachádza tu svet dobre známych katolíckych pojmov, citov a zásad... Žiadny zo shakespearovských komentárov sa naopak nikdy neodvážil tvrdiť, že tento básnik čerpal svoje názory z obmedzeného Lutherovho alebo Kalvínovho učenia alebo, že možno s týmito náukami zmieriť podivuhodné bohatstvo a silu Shakespearovho génia. Obaja zmienení inovátori totiž svojim prepiatym poňatím prvotného hriechu a jeho následkov, popieraním slobodnej vôle, mylným chápaním predurčenia, ako aj svojou teóriou o ospravedlnení obyčajnou vierou a nakoniec taktiež znížovaním významu dobých skutkov pokrivilí ľudskú prirodzenosť, túžbu po evanjeliovej dokonalosti nazvali domýšľavosťou a pýchou, kláštory a umŕtvovanie zahrnuli pohrdaním, zrušili ich obrazy a v holých stenách svojich zborov udusili náboženské teplo. Spolu s obetou zavrhlí vyznávači luteranizmu a kalvinizmu kňazstvo a zriekli sa viditeľnej Cirkvi a ich úradu, pretrhali živú tradíciu viery a puto s minulosťou a vydali kresťanskú náuku napospas svojvoľnému bádaniu biblie a súkromným domnienkam. Z tohto jednostranného popretia vznikol mŕtvý, chladný, prízemný „racionalizmus“, medzi ktorým a Shakespearovým duchom vládne rozdiel, ako medzi mrazivým zimným dňom a slnečným jarným ránom...pre Shakespeara je katolícka cirkev duchom a životom, Božím dielom medzi národmi, pokladnicou kresťanského myslenia, z ktorej čerpá svoje ideály a svetlo“.

I. časť: <http://christianitas.sk/bol-shakespeare-katolik-i/>

II. časť: <http://christianitas.sk/bol-shakespeare-katolik-ii/>

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/bol-shakespeare-katolik-iii/>

